

Dr inż. Krzysztof Ziolo
St. Kustosz Dyplomowany
Dyrektor Biblioteki Głównej
Politechniki Śląskiej

Profesor Stanisław Fryze – jeden z najwybitniejszych polskich elektrotechników.

W referacie przedstawiono wybrane momenty życiorysu Profesora na przykładach z odnalezionego w magazynach Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej dokumentów stanowiących jego służbowe archiwum. Zawartość tego archiwum jest w chwili obecnej badana, a najciekawsze materiały są dygitalizowane i umieszczane w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Śląskiej.

W lecie 2014 roku, w trakcie przeglądania magazynów bibliotecznych natknąłem się na stos zakurzonych, pośliskanych teczek obwiązanych sznurkami, o których nikt z magazynierów nie umiał niczego powiedzieć. Po otwarciu pierwszej z brzegu teczki ze zdumieniem znalazłem rękopis, który po bliższym przejrzaniu okazał się być rękopisem skryptu profesora Fryzego z lat 30-tych! W ten sposób odnalazłem archiwum służbowe Profesora zajmujące na półce wg miar archiwalnych ponad 1 m (teczek było ponad 40-ści). Odkrycie to było dla mnie nie tylko ważne, ze względu na pozycję Profesora w panteonie nauki Polskiej, ale również ze względów czysto zawodowych, jako że z wykształcenia jestem też inżynierem elektronikiem. Rozpocząłem mozolny i powolny proces przeglądania zawartości teczek, pewnego ich porządkowania, segregacji materiałów wedle tematyki. Zdecydowałem też, że materiały te należy upublicznić, tak więc po dokonaniu wyboru i odpowiednim przygotowaniu są one systematycznie dygitalizowane i umieszczane w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Śląskiej. W tym celu wydzieliliśmy kolekcję pt.: Spuścizna Prof. Stanisława Fryzego, którą można znaleźć w Internecie pod adresem <http://delibra.bg.polsl.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=560>. W chwili pisania tego artykułu jest tam 71 pozycji, z tego kilka to kolejne foldery zbierające tematycznie pojedyncze dokumenty. W referacie zamierzam przedstawić pokrótce wybrane momenty z życia Profesora, które można streścić za pomocą następującego hasła: „od robotnika – montera elektromechanika do profesora zwyczajnego o członka rzeczywistego Polskiej Akademii Nauk”.

Okres młodzińczy. Do chwili odnalezienia tego archiwum jedynym dokumentem przechowywanym w Bibliotece, a dotyczącym Profesora była „Księga pamiątkowa” z 1985r, będąca maszynopisem przygotowanym na Wydziale Elektrycznym Politechniki Śląskiej. Na jej podstawie ten okres w życiu Profesora wyglądał następująco:

- Urodziny: 1 grudnia 1885r w Krakowie. Syn Stanisława i Marii .
- 1892 – 1897 szkoła powszechna w Krakowie.
- 1897-1901 szkoła Realna (odpowiednik dzisiejszego technikum) w Krakowie, której nie kończy.
- 1901 -1905 szkoła Przemysłowa w Krakowie (odpowiednik dzisiejszego technikum i szkoły zawodowej, bez matury).
- 1905 -1912 pracuje w Austriackich Zakładach Siemens-Schuckert, kolejno w Krakowie, Lwowie i Wiedniu.
- 1906 - 1907 jednoroczna służba w austriackiej marynarce wojennej.
- 1911 – aby móc studiować na politechnice Lwowskiej wraca do szkoły realnej, gdzie jako eksternista zdaje maturę.
- 1 października 1911 – zapisuje się na Wydział Elektrotechniczny C.K. szkoły Politechnicznej we Lwowie. Aby się utrzymać pracuje jednocześnie jako nauczyciel w Państwowej Szkole Przemysłowej.
- 6.12.1912 – 25.04.1913 – ponownie w marynarce wojennej.
- Lipiec 1914 – kwiecień 1917 – Pierwszą Wojnę Światową spędza w austriackiej marynarce wojennej. W tym czasie samodzielnie kontynuuje studia, co jakiś czas zdając egzaminy, tak że nie traci czasu. W tym czasie też się żeni (23.04.1917) z Anną Krypiakiewicz, której pomoc umożliwiła mu kontynuowanie studiów pomimo pobytu w marynarce.

Okres ten dokumentują zamieszczone fotografie, na których przyszły profesor prezentuje się jako: marynarz, podchorąży marynarki, obserwator oblatywacz lotnictwa marynarki, nauczyciel Szkoły Przemysłowej i szczęśliwy narzeczonny. Prezentujemy również jego pracę klauzurową wykonywaną na IV roku studiów, której tematem było „Obliczenie transformatora trójfazowego”. Praca klauzurowa było to zadanie, które student musiał wykonać na uczelni całkowicie samodzielnie, w ściśle określonym czasie, z odpowiednimi rysunkami i wykresami.

Dokumenty osobiste. Prezentujemy też zachowane dokumenty osobiste. I tak są to:

- Karta autentyczności - legitymacja komendanta wojskowych warsztatów samochodowych we Lwowie, ppor. Stanisława Fryze z okresu obrony Lwowa przed wojskami ukraińskimi.
- Legitymacja urzędnicza – dla dr. inż. Stanisława Fryze, profesora Państwowej Szkoły Przemysłowej we Lwowie.
- Legitymacja urzędowa dla nowo mianowanego profesora zwyczajnego Politechniki Lwowskiej z 26.11.1934r. – tymczasowa.

- Legitymacja Politechniki Lwowskiej dla profesora zwyczajnego z pieczętkami za lata; 1936, 1937, 1938, 1939.
- Legitymacja profesora za okupacji sowieckiej.
- Legitymacja profesora za okupacji niemieckiej.

Materiały z Politechniki Lwowskiej. W archiwum zachowało się też trochę dokumentów związanych z Politechniką Lwowską i z kierowanej przez Profesora Katedry Elektrotechniki Ogólnej, z lat 30-ych XX w. Prezentujemy następujące:

- Listę wykładowców prowadzących poszczególne zajęcia.
- Umowę o pracę z Wydziałem Chemicznym na przeprowadzanie tam wykładów.
- List do dziekana Wydziału Chemicznego.
- Regulamin egzaminu dyplomowego. „Egzamin trwa w zasadzie 6 dni...”. Zachęcam do lektury, jako że mam wrażenie, iż dzisiaj ten egzamin zdałoby najwyżej kilka procent najzdolniejszych dyplomantów.
- Zaproszenie na posiedzenie Oddziału (Wydziału) Elektrotechnicznego z 22.01.1933r.
- Zaproszenie na posiedzenie Ogólnego Zebrania Profesorów politechniki Lwowskiej w roku 1933/34.
- Załącznik do planu finansowo-gospodarczego Katedry Elektrotechniki Ogólnej z roku 1935/36. Jak widać problemy finansowe nie są żadną nowością...
- Oprawione samodzielne prace studentów Katedry z 1928r wraz z regulaminem ćwiczeń domowych i na uczelni.
- Tematy egzaminacyjne z zakresu transformatorów.
- Poświadczenie o zatrudnieniu w Katedrze na stanowisku asystenta pana inż. Maurycyego Hüttnera. W Katedrze zatrudniony był Profesor, jeden asystent i jeden laborant. Drugiego asystenta profesor opłacał z własnych poborów!
- Rachunki za tom III jego skryptu z Elektrotechniki Ogólnej i za zakup mechanizmu zegarowego.
- Pismo w sprawie zapłaty za wydanie jednego z tomów skryptu od Towarzystwa Bratniej Pomocy.

Podręcznik elektrotechniki. Z dziedziny dydaktyki największym osiągnięciem profesora był monumentalny, niezwykle nowatorski podręcznik Elektrotechnika Ogólna w 3 tomach, z których każdy składał się z 2 części. W sumie 2445 stron i 2498 rysunków i wykresów. W podręczniku Profesor zwracał szczególną uwagę na fizyczną stronę zjawisk, uwzględniał najnowsze osiągnięcia nauki, zamieszczał nowatorskie, samodzielne rozwiązania wielu problemów – w tym

wprowadzał opracowaną przez siebie metodę strzałkowania i rachunek symboliczny do analizy obwodów elektrycznych.

Korespondencja naukowa i nie tylko... zachowało się kilka rękopisów listów kierowanych do różnych osób i instytucji. Dla przykładu prezentujemy listy i pisma do i od:

- Redaktora Naczelnego Przeglądu Elektrotechnicznego z roku 1925, a z którego wynika z jakim niezrozumieniem spotykała się jego idea stosowania „strzałek kierunkowych” w obwodach elektrycznych. Profesor wyraża żal i rozgoryczenie spowodowane oporem przed publikacją jego artykułu i z goryczą stwierdza, że o wiele łatwiej mu publikować w obcych językach za granicą.
- Nieznanego z nazwiska profesora, który sądząc z treści listu nie był zwolennikiem rozpowszechniania tej metody.
- Redakcji Przeglądu Elektrotechnicznego w sprawie publikacji artykułu „Nowa teoria obwodu elektrycznego” z 23.05.1924r.. List kończy się wnioskiem o przekazanie honorarium na dar dla Stowarzyszenie Elektryków Polskich (25 mln. Marek Polskich).
- Krytyczne pismo do Komisji Definicji i Symboli Stowarzyszenie Elektryków Polskich odnośnie artykułu „Znakownictwo Wielkości i jednostek używanych w Elektrotechnice” z 21 lutego 1938r.
- Do redakcji Polskiego Radia w sprawie plagiatu popełnionego przez prof. Ludwika Wygrzewalskiego z pracy Profesora pt.: „szlakiem rozwoju elektrotechniki”.
- Od profesora Leona Staniewicza w sprawie współpracy.

Dorobek. Posiadamy prawie wszystkie wydane drukiem przez Profesora publikacje i są one już umieszczone w Bibliotece Cyfrowej. Prezentujemy je na kolejnych przezroczach. W przypadku artykułu „Strzałki kierunkowe w obwodach elektrycznych” należy wspomnieć, że Profesor musiał obiecać komisji dyplomowej na Politechnice Lwowskiej, że nie będzie ich wymagał na egzaminie dyplomowym, taki był opór przed nowościami! Na kolejnych przezroczach prezentujemy:

- Rękopis z roku 1933 zawierający opis działalności obejmujący prace pedagogiczne, i prace naukowe Profesora, oraz podobny maszynopis z lat 50-tych.
- Najważniejsze publikacje w języku polskim, niemieckim i francuskim.
- Pokazujemy też przykład artykułu opublikowanego oraz dwóch wersji rękopiśmiennych, z których jedna pokazuje późniejsze rozwinięcie tematu.
- Wydane drukiem popularne wykłady prezentujące rozwój elektrotechniki.
- Korespondencję ze Stowarzyszeniem Elektryków Polskich.

Życie prywatne. Wśród znalezionych dokumentów są też pisma sądowe – tu jako ciekawostka jest rachunek od adwokata na kwotę 65 zł 81 gr. Są też nieliczne dokumenty takie jak: rachunek za wycieczkę do Kałusza, materiały na wycieczkowy rejs morski, rachunki za zakupy i usługi. Jest też ciekawy wycinek z prasy ilustrujący problem i wysokość zarobków urzędników w przedwojennej Polsce, jako że profesorowie byli urzędnikami państwowymi. Jako ciekawostkę można z tej publikacji zobaczyć, że profesor zwyczajny, był urzędnikiem IV kategorii i zarabiał tyle ile generał brygady, tj. 1000 zł.